

Zamiast wstępu

Prezentowana książka wskazuje na możliwości diagnozowania przez nauczycieli indywidualnych cech uczniów oraz ich obrazu świata, a także wykorzystania informacji o tych obszarach w projektowaniu procesu dydaktycznego¹. Tym samym mieści się w nurcie publikacji Centrum Edukacji Nauczycielskiej Uniwersytetu Wrocławskiego opisujących sposoby wykorzystania w praktyce nauczycielskiej założeń konstrukttywizmu, zwłaszcza tych, które eksponują znaczenie motywów poznawania świata i uczenia się w procesie kształcenia, a także wiedzy ucznia sprzed nauczania w konstruowaniu systemu dydaktycznego. Publikacja powyższa jest kontynuacją opracowania wydanego dwa lata temu (por. *Projektowanie pracy nauczyciela przedmiotów humanistycznych*. Wrocław 2006).

Większość tekstów zebranych w niniejszym tomie jest pokłosiem badań (action research)² prowadzonych przez uczestników studiów podyplomowych z zakresu wychowania do życia w rodzinie, wiedzy o społeczeństwie oraz wiedzy o kulturze, realizowanych przez Uniwersytet Wrocławski w roku akademickim 2006/2007 i 2007/2008.³

Po namyśle, zdecydowaliśmy się przedstawić projekty w oryginalnej wersji, np. bez poprawiania składni i interpunkcji w wypowiedziach uczniów cytowanych przez nauczycieli, a także z zachowaniem zastosowanych przez Autorów form opisów lekcji, w tym również sformułowań celów nauczania.

Warsztatom metodycznym, a także działaniom badawczym nauczycieli, które zostały zaprezentowane w niniejszej publikacji towarzyszyło odwieczne pytanie stawiane sobie przez teoretyków i praktyków szeroko rozumianej edukacji: co zrobić, aby w

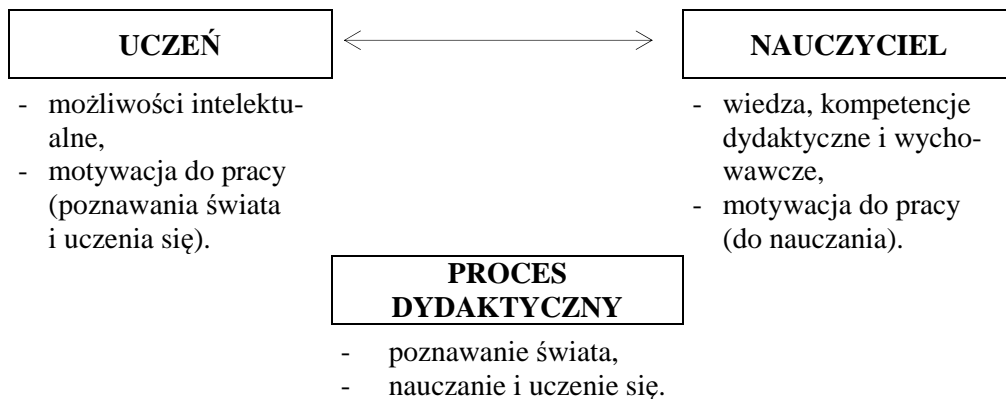
¹ Problematyka mieści się w nurcie badawczo-szkoleniowym rozwijanym w Centrum Edukacji Nauczycielskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Była ona popularyzowana m.in. na ogólnopolskich seminariach naukowo-metodycznych organizowanych przez Centrum wspólnie z Centralnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie („Sens diagnozy edukacyjnej”, Sulejówek, 12-14. marca 2002 r.; „Wokół strefy najbliższego rozwoju”, Sulejówek, 5-7. maja 2003 r.) oraz była przedmiotem zainteresowań badawczych grupy pracowników Centrum w międzynarodowym projekcie Comenius-Socrates, Akcja 2.1 realizowanym w latach 2001-2005 „SySTEM: Systematic Professional Development Through Science Teacher Education Modules” (Project n°. 94343 CP_1_2001-1-PT-COMENIUS-C21/09). Obecnie trwają prace nad „przekładem” modułu szkoleniowego „Obraz świata ucznia a nauczanie” na język e-edukacji w ramach projektu EUSTD-web: European Teacher Professional Development for Science Education in a Web-based Environment (Project n°. 129455-CP-1-2006-1-PT-COMENIUS-C21).

² Badania były prowadzone przez nauczycieli w ramach warsztatów „Obraz świata ucznia a nauczanie” (moderatorzy: dr Elżbieta Mańkiewicz – wiedza o kulturze, wychowanie do życia w rodzinie, Andrzej Krajna – wiedza o społeczeństwie) oraz warsztatów „Diagnoza rozumiejąca” (moderator: Beata Płazewska – wychowanie do życia w rodzinie).

³ Wymienione studia były realizowane w ramach projektu współfinansowanego przez budżet państwa oraz ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego na realizację studiów podyplomowych przygotowujących czynnych nauczycieli do nauczania drugiego przedmiotu z uwzględnieniem ICT oraz zajęć z języka obcego (Umowa z Ministerstwem Edukacji Narodowej nr WZP-322-IW-17A/2007 z 27 kwietnia 2007 r.).

szkole uczyć bardziej efektywnie? Odpowiedzi na to pytanie można poszukiwać w różnych obszarach procesu nauczania-uczenia się.

Uproszczony schemat sytuacji dydaktycznej możemy przedstawić następująco:

Autorzy zamieszczonych w opracowaniu tekstów koncentrują się na jednym z aspektów sytuacji dydaktycznej – na uczniu i jego cechach. Doprecyzowane pytanie brzmi więc następująco: *jak lepiej wykorzystać możliwości, potencjał ucznia na lekcji?* Możliwości te, jak zobrazowano na schemacie powyżej, mają dwa aspekty: intelektualny oraz motywacyjny. Omówimy je teraz kolejno.

Aspekt pierwszy dotyczy możliwości intelektualnych ucznia, a dokładniej problemu efektywnego przyswajania pojęć naukowych oferowanych uczniowi w ramach danego przedmiotu nauczania. Prezentowane prace mieszczą się w konstruktywistycznym nurcie „pedagogiki ucznia w centrum”, czyli koncepcji edukacji podkreślającej fakt osobistego konstruowania wiedzy ucznia na lekcji jako efektu jego aktywności zachodzącej pod kierunkiem nauczyciela, ale w dialogu z innymi ludźmi (uczniami oraz nauczycielem) oraz wytworami kultury. Szczególną rolę w tej koncepcji przypisuje się obrazowi świata ucznia sprzed nauczania (jego pojęciom potocznym), który może być wykorzystany na lekcji jako punkt wyjścia do konstruowania naukowego obrazu świata opartego na wiedzy prezentowanej przez nauczyciela (pojęcia naukowe), ale rozumianej i przekształcanej w kontekście własnej wiedzy potocznej. Pojęcia naukowe i potoczne zderzają się ze sobą, tworząc „strefę najbliższego rozwoju” – obszar, w którym przebiega proces dydaktyczny.⁴

W rozdziale pierwszym zamieszczono teksty, w których nauczyciele dokonali analiz rozumienia przez uczniów kilkudziesięciu pojęć, które uznali za istotne dla

⁴ Odwołanie się do koncepcji L.S. Wygotskiego nie jest przypadkowe; por. E. Małkiewicz, *Pojęcia potoczne i naukowe...* [w:] S. Dylak, E. Arciszewska (red.), *Nauczanie przyrody. Wybrane zagadnienia*. Wyd. CODN, Warszawa 2005; A. Krajna, E. Małkiewicz, K. Sujak-Lesz, *Wiedza potoczna ucznia i jej wykorzystanie w edukacji*, [w:] *Projektowanie pracy nauczyciela przedmiotów humanistycznych*, Wyd. CEN UW, MarMar, Wrocław 2006. Por. też: A. Krajna, K. Sujak-Lesz, *Wypowiedź uczniowska jako źródło informacji o obrazie świata ucznia*, [w:] S. Dylak, E. Arciszewska (red.), *Nauczanie przyrody. Wybrane zagadnienia*. Wyd. CODN, Warszawa 2005.

nauczania wiedzy o społeczeństwie lub wiedzy o kulturze. W ten sposób powstał *Katalog wyobrażeń uczniów o świecie społeczno-kulturowym*.⁵

Poszczególne hasła *Katalogu* opisują rozumienie przez uczniów pojęć społeczno-kulturowych będących przedmiotem nauczania na różnych szczeblach edukacji, począwszy od przedszkola, a skończywszy na studentach Uniwersytetu. Znacząca większość to pojęcia nowe, dotyczące szeroko rozumianej kultury, których autorzy haseł *Katalogu*, opublikowanego w roku 2006 nie opracowali. Nowością w porównaniu z tomem poprzednim jest również zamieszczenie wybranych scenariuszy lekcji, których Autorzy wykorzystują wiedzę o rozumieniu przez uczniów wybranych aspektów rzeczywistości społeczno-kulturowej w konstruowaniu własnego systemu dydaktycznego oraz sprawozdań z ich realizacji. To ostatnie pozwala na rejestrowanie zmian w uczeniu zachodzących pod wpływem nauczania. Jest to zatem propozycja pełniejsza, „upraktycznia” bowiem zasady konstruktywizmu i pozwala zobaczyć, co oznacza sformułowanie „wykorzystywanie wiedzy uczniów przed nauczaniem w konstruowaniu systemu dydaktycznego przez nauczycieli”.

Aspekt drugi dotyczy możliwości wykorzystania potencjału uczniów związanego z dominującymi u nich motywami poznawania świata i uczenia się. Został on rozwinięty w ramach koncepcji tzw. diagnozy rozumiejącej.

W rozdziale drugim zamieszczono opisy przebiegu lekcji z wykorzystaniem zasad diagnozy rozumiejącej, tzn. takiej, która zamiast etykietować ucznia stara się odkryć ważne dla niego motywy działania, realizowane w sytuacjach szkolnych. Uwzględnianie tych motywów pozwala nauczycielowi lepiej dostosować przebieg lekcji do indywidualnych cech ucznia, zapewnić na lekcji atmosferę pracy, zainteresowania i zaangażowania ze strony maksymalnie dużej liczby uczniów.

Opracowania nauczycieli stanowią realizację określonej koncepcji⁶. Dla większej czytelności prezentowanych tekstów, postanowiliśmy opublikować również dwa artykuły opisujące wykorzystywaną przez nauczycieli koncepcję motywów poznawania świata i uczenia się.⁷

Książka nie ma zakończenia, otwieramy jedynie pole dyskusji nad modelem szkolnego procesu nauczania-uczenia się.

Żywimy nadzieję, że prezentowane prace zostaną życzliwie przyjęte przez Czytelników, zachęcą ich do przemyśleń nad własnymi sposobami wykorzystania indywidualnych cech ucznia na lekcji oraz zainspirują do dalszych poszukiwań w tej dziedzinie. Czego wszystkim, także sobie – życzymy.

Andrzej Krajna
Elżbieta Małkiewicz

⁵ Katalog ten stanowi kontynuację pracy pod tym samym tytułem opublikowanej w 2006 r. w: *Projektowanie pracy nauczyciela przedmiotów humanistycznych*, pod red. A. Krajny i E. Małkiewicz. Wyd. CEN UW, MarMar, Wrocław 2006, s. 27-253.

⁶ Podstawy teoretyczne koncepcji opracowała dr Elżbieta Małkiewicz.

⁷ E. Małkiewicz, *O diagnozie rozumiejącej*; E. Małkiewicz, *Motywy poznawania świata i uczenia się w kontekście podstawowych potrzeb dziecka*.

Teksty te były opublikowane w książce *Edukacja elementarna a diagnoza pedagogiczna*, pod red. K. Sujak-Lesz, Wyd. CODN, Warszawa 2002.